

לעיל יח, ב תוד"ה הא. הקשו למה איירי בחלב ולא באכילת היתר. ותי' דהיתר תלוי בכותבת. ובערל"נכאן בוש"ת שלו בנין ציון (ח"א סי' לד) יצא לידון בדבר החדש דהיתר לא יתכן דאם אכל כותבת כבר אינו מעונה ועיקר הלאו ודין יוה"כ תענו את נפשותיכם וא"כ מותר לו להמשיך, ולכן איירי באכילת איסור. וכתב דסו"ס א"א לדון כן לדינא דתוס' לא כתבו כן, ובע"כ ס"ל דחייב דסו"ס יש דין כל רגע ולא בכללות בכל היום. וכן הביא בביה"ל (תריח) לדינא מבנין ציון. וכבר הביאו ע' הגהות לחם הפנים על קיצור שו"ע (סי' קלג) דמפורש ברשב"א בקידושין כא, א דאם אחזו בולמוס מותר לו לאכול, ומיד אח"כ חוזר לאיסורו הראשון, ומפורש כתוס' כאן ודלא כערל"נ.

סוגיא דמתעסק. הנה, בעיקר הסוגיא יש להקדים דיש ב' נידונים בכל הסוגיא, ושני מחלוקת בין ר"א ור"י, חזא ברישא בדין ידיעה אם צריך ידיעת החטא ונחלקו בדין בה וכו'. אבל מבואר דיש עוד מחלוקת בדין מתעסק בשעת העבירה עצמה, וזהו הסיפא של המשנה, ותלוי בגמ' להלן באורך בסוגיא יט, ב וכו', א בבי' הנידון בשם אחד ושני שמות וכו' בביאור ההיכ"ת של אבד מלקט מליבו כו'. ובאמצע יש שיטת ר"ש ור"ש שזורי דלא נחלקו על שבר שהוא משם אחד שהוא חייב וכו', וכתב הרמב"ם בפיה"מ דהיינו שם אחד כמו ב' נשיו נדות דהכל שם אחד וכו' או שתי אחיות וכו' וכה"ג לא נחלקו, וכ"כ הרע"ב. ורעק"א תמה דמפורש בגמ' להלן דכל דין מתעסק ל"ש בעריות שכן נהנה. וכתב הרש"ש דבבא זו מתפרש על הרישא בדין ידיעה ובזה אפי' בעריות יש דין ידיעה ול"ש שכן נהנה, וע"ז ס"ל לר"ש ור"ש שזורי דבאותו שם איסור ממש גם ר"י מודה. אבל העיר דמוכח בסוגיא להלן דנחלקו ג"כ על מתעסק דמעשה עבירה ע' להלן באורך, וכן מדויק ברש"י, ובזה ודאי שם א' או שני שמות אינו מעלה ומוריד בעריות, ובע"כ איירי באיסורי שבת כמבואר להלן, וכן יל"פ קושיית רעק"א. ולמעשה יש לציין דבתו"כ (ויקרא דיבורא דחובה פ"ה ה"י) הובא כעין משנה זו ומפורש שם כהרמ' דהנידון של שם אחד וכו' ג"כ בעריות ולא רק באיסורי שבת. וכבר תמה כן הראב"ד בפירושו שם דבעריות מתעסק חייב בי"כ. וכתב כנ"ל דבע"כ חלק של עריות היינו רק לגבי דין ידיעת החטא ולא לדין העבירה, ע"ש. והגר"א שם הגיה הכל. והנצי"ב (להלן כ, א) כתב לדון דלית ליה לתו"כ דין הגמ' דכן נהנה עדיף, וע"ש עוד ראייה לכך.

בגמ' אמר ר"א האי בה וכו' פרט למתעסק. והנה, אינו מפורש בגמ' מה לר"י שיש לו דרשה של בה לדין ידיעת החטא, האם מסכים לדין בה פרט למתעסק. אולם כמש"כ מבואר בכל הסוגיא דגם לר"י יש פטור של מתעסק בשעת העבירה עכ"פ באיסורי שבת, ומיקל יותר מר"א אפי' בזה, ע' להלן, ובע"כ גם לר"י יש פטור של מתעסק.

ובטעם הדבר יש סתירה כאן ברש"י בסוגיין, דרש"י במשנה מפרש דר"י לומד שני הדברים מבה, בין דין ידיעה ובין דין מתעסק דעבירה. אבל בגמ' פירש"י דלר"א דין מתעסק הוא מבה, והקשה דהגמ' מפרש דהיינו מתעסק דשבת וכו' והלא בין כך פטור משום מלאכת מחשבת. ותי' דלר"א טעם הפטור משום בה. ולר"י באמת הפטור משום מלאכת מחשבת כר"נ אמר שמואל להלן. נמצא דהפטור לר"י משום מלאכת מחשבת ולא משום בה, וזה דלא כרש"י במשנה. וכבר הקשה כן בתוי"ט דרש"י סותר ד"ע. ורש"ש תי' דבאמת מבואר שיטת רש"י להלן דאביי ורבא לית להו טעמא דמלאכת מחשבת, וא"כ לדידהו מה הפשט דר"י פטור גם מתעסק דעבירה, ע"ז פירש"י משום בה, אבל לר"נ ושמואל להלן א"צ לזה. והנה, במהרש"א בסנהדרין (סב, ב) כתב להדיא דמבואר בכריתות דטעם מתעסק דפטור תלוי בר"א ור"י והוא כפשטות הגמ' וכרש"י כאן, דלר"א מבה ולר"י ממלאכת מחשבת. וכתב המהרש"א דנפק"מ בשאר איסורי התורה, דלר"א ה"ה שחיטת חוץ, ולר"י רק בשבת. וביאר בזה התוס' שם דמשמע דשחיטת חוץ מתעסק פטור רק בשבת והיינו כר"י.

וכן דקדק בדברי התוס' בשבת עג, א דדין מתעסק בחוץ תלוי במחלוקת ר"א ור"י כאן. ורעק"א בשו"ת (ח"א סי' כ) הקשה דרש"י במשנה מפורש דגם ר"י יש לו דין בה, וא"כ יש באמת פטור בחוץ לכו"ע, וע"ש חשבונות דבשיטת התוס' לא יתכן דר"י לית ליה דין מתעסק. ולא העיר מרש"י בגמ' דמפורש כן. ובאמת כדבר המהרש"א מפורש שם בתוס' הרא"ש בסנהדרין (סב, ב) דלר"י מקור מתעסק רק ממלאכת מחשבת ולכן חייב בחוץ.

ובברכ"ש (כתובות סי' י) ביאר מה הפשט ברש"י במשנה איך יתכן באמת לר"י ללמוד ב' דברים מבה, וביאר דר"י ס"ל דבאמת א"צ מיעוט דבעינן ידיעת חטא עצמה, ורק דכל מקור של ידיעה מפסוק או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה, והפסוק מיירי בסתם היכ"ת שיודע מה חטא, וא"כ אם אינו יודע כה"ג בחלב ונותר פשוט אין מקור לחיוב. והמיעוט של בה למתעסק. וע"ז טען ר"א דאפי' אם אינו מפורש בפסוק כה"ג, מ"מ סו"ס הרי מסברא מ"ש מהיכ"ת דעלמא. וע"ז הקשו בגמ' ור"א האי בה וכו' כלומר דאפי' אם הוא מסברא מ"מ סו"ס יש מיעוט והמיעוט של בה רק כהיכ"ת של התורה, וע"ז תי' ר"א דהמיעוט למתעסק. ונמצא דכל המחלוקת דין ידיעה הוא אם מסברא יש לומר דג"ז נכלל דלא גרע מסתם היכ"ת או לא, אבל המיעוט לכו"ע הוא ממתעסק. וכאמור כ"ז לרש"י במשנה דלר"י נמי מבה וכמש"כ רעק"א.

מחלוקת רש"י ותוס' בכל הסוגיא. רש"י גורס בגמ' ע"ב אלא למתעסק דשבת כו' דלא כלפינו, ע' ברכת הזבח. ומ"מ לר"א הוא מבה.

וזהו שיטת רש"י בסוגיא להלן דיש מחלוקת במקור הדין, ולאביי ורבא לית להו דשמואל. ונמצא שיטת רש"י בכל הסוגיא דכל דין מתעסק הוא רק בכה"ג שיש שגגת חפץ, ובלא"ה הוי בכלל שוגג, [ולשון רש"י כאן מגומגם קצת ע' שטמ"ק ורש"ש וערל"נ שהגיהו]. ומעתה, לאביי ורבא שיש פטור של בה ולא מדין מלאכת מחשבת היינו רק בשגגת חפץ דהיתרא, ולאביי אפי' לא לחתיכה. ורק שמואל מחדש עוד יותר אפי' מתעסק דאיסורא דחסר במלאכת מחשבת והוא דין נוסף.

ונמצא דהכל באותו נידון של שגגת חפץ והנידון בהיתרא או איסורא. וע"ז ביארו בגמ' דר"א פוטר במתעסק משום בה והיינו בשבת, דחלבים ועריות חייב שכן נהנה.

אבל תוס' בכמה מקומות פליגי על רש"י, וכאן בקצרה, אבל בסנהדרין סב, ב באורך וכן פסחים לג, א ושבת עב, ב ויסוד דבריהם שנתקשו ג"כ משמואל שמתיר אפי' דאיסורא נגד אביי ורבא.

ופירשו דליכא פלוגתא אלא יש שני נידונים, שמואל איירי בשגגת חפץ וזה פטור בשבת מדין מלאכת מחשבת, אבל באותה חתיכה וחשב שהוא מותר וכו' אינו חסר מחשבתו, ולכן פטור רק משום בה דעלמא ונחלקו אביי ורבא רק בהגבהה או גם בחיתוך וכו'.

ולפי"ז כתבו התוס' דיוצא דאפי' באותה חתיכה עצמה אם חשב שהוא מותר הוי מתעסק ולא שוגג, וכל דין שוגג רק בדין אומר מותר, אבל ליכא היכ"ת של שוגג שלא ידע שחפץ זו אסור.

ותוס' הקשו על רש"י דשמואל בכל הסוגיא וכן להלן כ, א בב' נרות מותר אפי' מתעסק דאיסורא, ובע"כ בשגגת חפץ מותר גם דאיסורא, ואיך רבא ואביי אוסרים. וכתב במגיני שלמה (שבת עב, ב) דרש"י הרי ביאר להלן דאביי ורבא פליגי על שמואל.

והמהר"ם (סנהדרין סב, ב) הוסיף דתוס' כתבו דרק בב' חתיכות שייך חסרון מלאכת מחשבת, אבל בחתיכה אחת הוי מתעסק של אביי ורבא. וק' להיפך למה בב' חפצים א"א לדון משום אביי ורבא. ותי' המהר"ם דמתעסק דכה"ת כולה ודאי דאיסורא אסור, ורק משום מלאכת מחשבת מותר. עוד סברא כתב השפ"א להלן דאם חשב ממש אותה פעולה לא הוי מתעסק, דאפי' לרבא דחתיכה נמי הוי מתעסק היינו רק דסו"ס חשב על חתיכת תלוש אבל חתיכת מחובר זו לאחר חסר בעיקר תורת מתעסק.

ומעתה לפי התוס' הגמ' כאן כג' לפנינו דשמואל חלק מהקושיא, דכה"ג בב' חתיכות א"צ ריבוי, אלא לאביי ורבא בחתיכה א'.

עוד שיטה בסוגיא דמתעסק מצינו בתוס' שאנץ בפסחים (לג, א), וכתב דאפי' אם יש דין בה וכו' מ"מ היינו רק לגבי שבת וכתב לפרש כן בדברי הגמ' דמבואר דכל מתעסק אפי' דר"א הוא רק מתעסק דשבת ולמה לא אמרו בשאר דיני התורה, אלא כל דין מתעסק רק בשבת. והקשה א"כ למה אמר שמואל משום מלאכת מחשבת ולא משום בה.

ועוד הקשה דא"כ למה בחלבים ועריות בעינן שכן נהנה הלא ליכא סיבה לפטור. ובשלמא אם בה פוטר לעולם, אפי' אם מלאכת מחשבת אינו כן, מ"מ שמואל מתכוון לדין בה, אבל להנ"ל ק', והניח בקושיא.

ובאמת כבר דקדק הרש"ש בשבועות (יט, א) דכן משמע בדברי התוס' שם, וכתב דהגם דתוס' בשבת (עגף א) מפורש דדין בה בכה"ת כולה ג"כ, מ"מ תוס' שם לא משמע כן. וכ"כ הרע"ב כאן (פ"ד מ"ג) שכתב דיש דין בה הפוטר בשבת משום מלאכת מחשבת וכו'. וביאר הרש"ש דמאחר דיש פטורים אחרים בשבת אמרינן דה"ה מתעסק נמי.

וכן משמע נמי בלשון הרמ' בפיה"מ כאן שכתב על פטור מתעסק כאן דהוא פטור בשבת בלבד משום מלאכת מחשבת משמע אפי' בה רק בשבת.

ובאמת גם עיקר קושיית רש"י ע"א דלר"א יש בה בע"כ לית ליה דברי ר"א, והלא נוגע לשאר איסורי התורה, ומשמע נמי דאפי' דין בה רק בשבת.

אבל כאמור כ"ה פשטות הגמ', דנוגע בשבת, וכבר עמד הפנ"י (שבת עב, ב) למה לא פירשו דין בה על שאר איסורי התורה, וכמפורש בתוס' שם שנוגע גם לחוץ. וכתב דאפשר הפסוק ברישא מיירי בשבת לכן גם הסיפא וכו'. [וראה עוד בשפת אמת דל"ש מתעסק בקטורת דכתיב במתכונתה]. ועכ"פ לפי"ז כוונת רש"י כאן רק דלמעשה הגמ' מפרש על מתעסק בשבת ולשמואל א"צ דין בה, אבל לעולם למעשה דין בה גם בכה"ת כולה.

וכאמור כל קושיית רש"י כאן רק לשיטתיה, דדין בה ושמואל הכל אותו נידון, אבל לתוס' הם ב' נידונים, בה על חפץ זו, ושמואל על חפץ אחר.